

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Spalio skaitymai

2013-11-29

ŽURNALAS: LITERATŪRA IR MENAS

TEMA: Literatūra

AUTORIUS: Andrius Jakučiūnas

DATA: 2013-11

Pradėdamas naują (spalio mėnesio) apžvalgą, vis dar jaučiu ankstesniosios šleifą: ne taip seniai kokybės kartelės reikalus savo *bloge* aptarė Sandra Bernotaitė („Kas nulaužė kokybės kartelę?“, *grafomanija.com*), nuoskaudas dėl neva nepelnyto išpuolio savaitraštyje „Literatūra ir menas“ išliejo (Nr. 41, „Kaip mėnulis iš dangaus sosto...“) jautrusis anykštiškis Rimantas P. Vanagas... Esu dėkingas visiems, kurie daugiau ar mažiau konstruktyviai (ar bent drąsiai) stengėsi interpretuoti ar kvestionuoti mano pastabas, pasiūlymus, bet visų labiausiai norėčiau padėkoti Jūratei Visockaitei, savaitraščio „Literatūra ir menas“ redakcijos skiltyje cituojančiai radikaliam mano frazes (Nr. 41, „Būti ar nebūti?“), ir klausiančiai, – kaip teko suprasti, klausimas visai ne retorinis, – ar, nesant tinkamų publikuoti literatūros tekstų, nevertėtų (bent kurią laiką) apsiriboti vien gerais vertimais.

Daivos Kairevičiūtės grafikos darbas

Džiaugtis pritinka, nes aš pirmąsyk girdžiu šį svarbų klausimą iš įtakingo kultūrinės spaudos darbuotojo lūpų, o tai reiškia, kad ne viskas, ką vis bandydavo pasakyti ne viena jaunujų *bohemščių* karta (nes tik jauni *bohemščikai* gali sau leisti kartais pamąstyti apie tokios keistos substancijos, kaip kultūrinė spauda, likimą), yra netiesa – kultūrinei spaudai reikia ieškoti aiškesnio, vienareikšmiškesnio santykio su grafomanija, ir, tikiuosi, redaktorės rūpestingas klausimas atvers kelias platesnei diskusijai... arba inspiruos ryžtingą autokratinį sprendimą, kuris šiuo atveju yra vienintelis orus ir tikriausiai (?) vienintelis demokratiškas (kad ir kaip paradoksaliai tai skambėtų).

Kodėl taip teigiū? Esu tikras, kad pritarimo ieškojimas tam, kas kiekvienam ir taip turėtų būti (yra?) akivaizdu, yra simptomas, patvirtinantis ankstesnėje apžvalgoje mano išsakytą mintį, jog kokybės kartelė nuleista taip žemai, ar net išvis nulaužta, kad mes net nesusimąstome, jog esama dalykų, kuriems nereikalinga jokia diskusija, jokie apvalūs stalai – reikia tiesiog imti ir padaryti, ir tai, tiesą sakant, vienintelis būdas susitvarkyti su galybe mūsų kultūrinę spaudą (beje – ir visą mūsų valstybę)

kamuojančių bėdų. Neužmirškime: pakantumas niekdarystei ir blogiui nėra demokratija; argi mes kiekvieną kartą atsiklausiamo kolegų ir artimųjų, kai nusprendžiame į šiukšlių dėžę išmesti pašvinkusį sumuštinį? Taigi, miela Jūrate, nebeklausinėkite manęs (ir visų mūsų) to, ką pati puikiai žinote (ir net ne kartą sakėte). Darykite tai.

Tiesa, diskusijos paskui vis tiek reikės, nes būtinas apsisvalymas nuo šlamšto nieko iš esmės nepakeis – „Literatūra ir menas“ per vieną naktį netaps skaitomu žurnalu, o ir rašytojai staiga neprisiųs pasaulinės klasikos šedevrus pranokstančių opusų, – bet ji galės vykti tik tada, kai spaudinys atitiks higienos reikalavimus ir rodys ženklus, kad apsileidimas ir inertiškumas – jau praeities kategorijos. To norėčiau ir palinkėti (nors dar ne Kalėdos) – ir kultūriniais spaudiniais, ir mums visiems. Drąsos ir Higienos – to pradžia su kaupu užteks.

Pereinant prie literatūrinių publikacijų, norėtuosi pasakyti, kad bendras lygis šį mėnesį (lyginant su rugsėju) atrodo šiek tiek aukštesnis, – aišku, tokius subtilius dalykus keblu pamatuoti. Daug neišpūdingų, neišradingų, tačiau kai kam galbūt mielu, širdį glostančių tekstų, nors literatūrinės vertės (droviuosi sakyti šį žodžių junginį, – bet juk jūs mane supratote?) juose paprastai nėra daug. Vienas tokių – „Literatūroje ir mene“ (Nr. 36) publikuojamas Eglės Sakalauskaitės-Juodeikienės kūrinėlis „Upytė“. Jis tikrai patiks sentimentalių atsiminimų mylėtojams – autorė su didele meile aprašo savo kaimą ir senolių buitį, mini praleistas vasaras, prisipažįsta ten sutikusi ir savo būsimą vyrą (užklimpo jo mašina). Pasakotoja kalba pirmuoju asmeniu, kalba paprastai, suprantamai, ir tai kuria išpūdį, jog kūrinys – autobiografinis. Bet maždaug nuo vidurio tekstas iš lėto pradeda virsti muilo opera ir pasidaro neįtikinamas: pasakotoja su vyru aptinka, kad beširdis, tačiau pinigingas dėdė sutvarkęs senolių namą, aptvėręs jį aukšta tvora, o senolę, kad ši neprineštų į namus purvų, įkalinęs kamaraitėje. Pabaigoje sužinome, kad senolė mirė, o autorė duoda nedviprasmiškų užuominų ją buvus nudaigotą...

Gana kontroversiškas pasirodė Dominyko Keršulio tekstas „Beveik pamirštas pasimatymas“ savaitraštyje „Šiaurės Atėnai“ (Nr. 37). Nors tekstas kompoziciškai neblogai sukaltas, sklandus, matyti, jog autorius nemoka nustatyti distancijos tarp savęs ir herojaus, ir tai visam kūrinii suteikia infantilumo, juoba kad ir parašytas jis itin manieringu, tariamai šmaikščiu stiliumi, kuris šiuo atveju turbūt tiesiog išduoda patirties stoką, o pradedamas abstrakčiu pamąstymu apie laiką – kaip mokyklinis rašinys laisva tema. Visažinis herojus situaciją atskleidžia štai tokiu sakiniu: „Vieną gražų rudenį, kai krito lapai ir korėsi savižudžiai, (...) aš sėdėjau savipagalbos grupės susitikime su daug neįdomių žmonių, kurie skundėsi savo nesibaigiančiomis nelaimėmis“, – gal todėl nieko nuostabaus, kad jis pasibaisi ir tame susirinkime *nukabinta* mergina – „paprasčia kvaila virėja, nemėgstančia turkų“, ir ima regzti naują planą... Šiaip ar taip, teksto struktūra nėra primityvi, o kalba – ne visai „nesukalbama“, todėl drįščiau šį tekstą rekomenduoti perskaityti, – aišku, tik su sąlyga, kad autorius – labai jaunas žmogus. (Jei, tarkim, paaiškėtų, kad autoriui – per trisdešimt, siūlyčiau kuo greičiausiai tekstą užversti ir dar pamiršti visa, ką čia geraširdiškai prišnekėjau.)

Kur kas labiau proza (o šiuo atveju gal net ir labiau poezija) yra pirmajame „Šiaurės Atėnų“ puslapyje publikuojami Kęstučio Navako užrašai „Iš Kauno bohemos gyvenimo“. Tiesą sakant, tai vienas smagiausių (jei ne pats smagiausias) literatūrinių dalykėlių, kokius tik pastaruoju metu esu skaitęs. Tikiu, kad neįpareigojančių, bet įkvepiančių pliurpalų apie menininkų gertynes žmonėms reikia, todėl būtų gerai, kad

Kęstas nesnaustų ir jų prirašytų daugiau – dar bent tris keturias porcijas tokio pobūdžio skaitalų, manau, skaitytojai mielai suvirškintų. O paskui pradėtų reikalauti knygos!

Atvirai kalbant, labai ilgai galvojau, ką pasakyti apie Kamilės Asadauskaitės, bandančios išvynioti prasmės siūlą iš bibliinių motyvų, įvaizdžių, poeziją (vėliau matysime, kad tą patį savo publikacijoje daro ir Vainius Bakas – tik nelygstamai išradingiau), ir... nesugalvojau. Religiniai motyvai čia negroja nei kaip įvaizdžiai, nei kaip autentiško tikėjimo išpažinimo liudytojai, todėl sunku suprasti, kokią žinią autorė stengėsi perduoti – o klupčiojimas ant banalybių, deja, nepatrauks nei Viešpaties, nei literatūros kritikų dėmesio.

Situaciją gelbsti Tomo Petrulio kuklaus formato eilėraščiai, primenantys iš kasdienybės iškirptus nedidelius paveikslėlius, kurių kiekvienas skleidžia subtilią, rutinos pilkumos neišblaškančią šviesą: „daugiabučiai kitapus bėgių / ką tik apdulkinti / visi vabzdžiai jau sutūpę / ant pilsudskio širdies.“ Juos galima vadinti ir būsenomis, kurias autoriaus jautrumas sukuria pasaulio triukšme. Petrulio tekstus visada malonu skaityti, – tik kartais jiems, kad galutinai išsiskleistų, pritrūksta minties skrydžio, kažkokios menkos smulkmenos, išskirtinumo žymės... Vertėtų pasirausti savo meninių priemonių skrynelėje!

„Nemune“ (Nr. 34) – savaitraščius nuolat prėska ir labai monotoniška eseistika maitinančios Almos Riebždaitės poezijos publikacija; prisipažinsiu, – nenustebinusi. Čia, kaip ir jos prozoje, neištrūkstama iš namų pasaulio, kuri vizualiai praplečia gal tik (prisiminimų) daiktai ir tą pasaulį perkertanti laiko linija, jungianti poetę su praeityje išnykusi pasauliu ir... ateityje išnyksiančiu pasauliu (ateitis autorei tėra nykimo / namų netekimo liudytoja). Jeigu ne ši egzistencinė perspektyva, kurios ji, beje, irgi nesureikšmina, poetei liktų nebent keistokai šmaikštauti – ką ji, beje, mielai ir daro: „tada įsijungiu mėgstamą Lietuvos moterų grupę „Lexotonil“ / paleidžiu skalbiamosios mašinos muziką / ir išeinu“ – eilėraštis „Dvigubas efektas“ (*Lexotanil* – receptiniai raminamieji vaistai, *bromazepamum*). Vis dėlto norėčiau pasakyti, kad eilėraščiai bent atrodo šiek tiek nuoširdesni už eseistiką, ir tai, – trumpą minutėlę tarp dviejų banalybių, – guodžia.

Savaitraštis „Literatūra ir menas“ (Nr. 37) pašvęstas neseniai pasibaigusiam tarptautiniam poezijos festivaliui Poetinis Druskininkų ruduo. Čia publikuojamos laudacijos Jotvingių premijos gavėjams Jonui Kalinauskui (Antanas A. Jonynas), Ramunei Brundzaitei (aš) ir Stasiui Stacevičiui (Donatas Petrošius), taip pat Neringos Mikalauskienės PDR almanacho recenzija „*Kad apgintume tikrąją taiką...* (arba PDR almanachą)“. Nenuostabu, kad ir poezijos skiltį užpildo šio festivalio konkursų laureatų eilėraščiai, kuriuos paliksiu jūsų, skaitytojai, teismui, – nebent galėčiau, kaip vienas iš laimėtojus rinkusios komisijos narių, pasakyti, jog tai padaryti buvo nelengva, nes PDR konkursus persekioja tos pačios bėdos kaip ir visą kultūrinę spaudą – juose dalyvauja daugiausia pradedantys arba niekada taip ir nepradėję, ir todėl komisijai nuolat tenka leisti į kompromisus, – tą šiemet aiškiai parodė skirtos dvi antrosios ir trys penktosios vietos. Beje, apie šiuos konkursus ir apie kitas PDR realijas – smagus Emilijos Visockaitės tekstas „Poetinio lauko lysvės“ redakcijos skiltyje.

Savaitraščio prozos skiltyje šeiminkauja (regis, jau ne pirmąsyk šiais metais) dvasingų, šabloninių miniatiūrėlių autorė Eglė Švedkauskaitė. Čia ir vėl tas atvejis, kai neaišku, ar išvis esama literatūrinių pretenzijų; gal mergina taip raminasi, ir skaidrina sau mergaitišką liūdėsėlį, o smogikai iš savaitraščio atima tuos tekstus ir neatsiklausę išspausdina? Tokiu atveju reikėtų nesivaržyti ir išsipasakoti... Na, o jeigu siųsti šiuos

kūrinukus redakcijon noras kyla pačiai autorei, tai... kalta irgi ne ji, bet „nulaužtoji kokybės kartelė“, kurią vaizdavau anoje apžvalgoje: jeigu visur aplinkui pilna panašaus lygio ar net ir daug blogesnių tekstų, iš kur vargšei mergaitei žinoti, jog tai, ką ji nuoširdžiai siūlo skaityti literatūrinei bendruomenei, yra silpna, skysta ir banalu?

Žvalgantis po „Šiaurės Atėnus“ (Nr. 38), pirmiausia į akis krenta Roko Poviliaus poezijos publikacija, persunkta, regis, dar išūlesnio ir beprasmiškesnio manierizmo negu Dominyko Keršulio apsakymas aną savaitę, – ir vulgaraus, aiškiai liguisto susidomėjimo pasijonio erdve; tekstai ne stilistika, bet savo santykiu su bet koku daiktu ar reiškiniu, pirmiausia išvelgiant jame lyties organo ar sueities aliuziją, primena Žilvino Andriušio „Bildungą“ ar net Skaidriaus Kandravičiaus gašlius fonetinius žaismus, jie infantiliai arogantiški, tariamai šmaikštūs, vaizdingumo (ir įmantrumo) perteklius sprogdina ausis. Tačiau... išradingumo nestinga. Daug ką pasako faktas, kad 19-metis autorius savo knygelę, kurią išleido leidykla „Edukologija“, ketino pavadinti „Įsidulkinimas“ – esą jis nieko nepadoraus negalvojęs, tik leidykla jį atkalbėjusi motyvuodama, neva „ištvirkusi visuomenė nesupras“... Na, na...

Beje, autorius nuoširdžiai prisipažįsta, kad rašyti eiles jį įkvėpė pagrindinis serialo „Nuodėmingoji Kalifornija“ personažas Henkas Mudis – „kietas“ nihilistiškas rašytojas mergišius, kuris, pasak Poviliaus, turi analogijų ir su Charleso Bukowskio alter ego – Henriu Činaskiu.

Po iškaba „proza“ šiame savaitraštyje publikuojami trumpučiai Edgardo Sinkevičiaus ir Mildos Jurkevičiūtės kūrinėliai turi tą pačią labai jaunų žmonių (nesakau, kad visų) kūrybai būdingą ydą – jų karkasą sudaro tik patiems autoriams žinomi kontekstai, todėl skaitytojas, kuris bet koku atveju yra pašalinis, turi nedaug šansų ką nors suprasti. Mildos kūrinukas apskritai persmelktas griaudaus „dvasingumo“, patetiškai retoriškas, kaip mozaika sudėliotas iš šabloninių figūrų – norint ką nors nuveikti literatūroje, panašu, Mildai teks dar labai smarkiai pasidarbauti. Paguodai galima pasakyti, kad nemažai puikių autorių jaunystėje irgi rašė tikrą šlamštą.

Savaitraštis „Nemunas“ (Nr. 35) taip pat nemažai dėmesio skiria praėjusiam festivaliui Poetinis Druskininkų ruduo – jam skirti pirmi trys savaitraščio puslapiai (N. Butnoriūtės tekstas „Druskininkų laiku“ ir Z. Baltrušio fotografijos). Kūrybos puslapiuose publikuojamas Gruzijos rašytojo Arčilo Kikodzės apsakymas „Kachetijos traukinys“, kurį (iš rusų k.) vertė Vidas Morkūnas. Lietuvių literatūros mėgėjai čia ras nemažą Rašytojų sąjungos revizijos komisijos pirmininko, V. Romanovo vertėjo į lietuvių kalbą (na, ir gal dar šiek tiek poeto) Stanislovo Abromavičiaus poezijos publikaciją, kuri lyg skyla į dvi dalis. Tarsi atskirą bloką sudaro pirmi trys eilėraščiai (iš jų du – rimuoti, pirmasis – dedikuotas Robertui Keturakiui), visi trys baisiai rimti, jų šerdis – gyvenimo tėkmė, prabėgęs laikas etc. Kitas blokas – eilėraščiai iš ciklo „Vaikystės pasakos“ – irgi skirtas prabėgusiam laikui, tačiau visai kita tonacija. Kiekvienas tekstas – tarsi istorija iš kaimo gyvenimo, ir jos, tos istorijos, papasakotos taip šokiruojamai neįmantriai, kad norom nenorom pradedi šypsotis. Nežinau, kaip čia vertint faktą, kad pasakojimo tempas primena jambą, – panašu į pasakėčią („Trobelėje, prie negilaus upelio, / kaimynas naminukę virdavo. / Kol šildavo statinės turinys, / paleisdavo žmogelis kakarinę“). Reikia pasakyti, vulgarokas kaimiškas primityvizmas (iškart pagalvojau, kad geriau būtų buvę dedikuoti šiuos tekstus ne Aldonai Puišytei, bet Emilijai Liegutei), be kita ko, prismaigstytas labai rimtų pamąstymų (iš to galima įtarti, kad autorius nė nebandė juokauti), daro poveikį. O ar visa tai buvo sukurta išvalgiai apmaščius, ar susidėstė savaime, gal ir nėra labai svarbu, – tiesa?

Nepamenu, kada ne priešistoriniais laikais paskutinįsyk mačiau (ar ir išvis mačiau) kokiam savaitraštyje Jolitos Skablauskaitės tekstų – ir ypač poetinių tekstų. Bene dėl jų ir verta atsiversti savaitraščių „Literatūra ir menas“ (Nr. 38) – šios autorės poezija žavi ne tik savo sustiklėjusia gotiška ornamentika, sukuriantia ypatingą atmosferą ir jauseną, bet ir kitoniškumu – lietuvių literatūroje Jolitos Skablauskaitės nėra su kuo lyginti, ir ši distancija nuo visko, kas įprasta, suteikia rašytojai išskirtinumo ir laisvės. „Karalienė, / Susisupusi į įkapes, / Iš piliakalnio išslenka. / Rankose savo karūną / Laikydama.“ Tai tekstai, kuriems būdinga liūdesio ir mistiško skambesio tendencija, pilni sodrių įvaizdžių. Jei būčiau verčiamas kalbėti vaizdingai, sakyčiau, kad jie – tarytum nesenstanti Viktorijos epochos taurė, iš kurios betgi mielai truktelėtų ir šiuolaikinis girtuoklis.

„Šiaurės Atėnai“ (Nr. 39), matyti, sukasi iš padėties – laikraštis pradedamas ne kokios įkyrėjusios eseistės standartinio kirpimo opusu, bet Miyazawa Kenji, vieno žymiausių modernių japonų poetų, poezijos vertimais, yra įdomus A. Kaziliūnaitės pokalbis su Kasparu Pociumi („Tapatybė žmogui reikalinga“) ir t. t. Įpusėjus laikraštį, kai jau pradeda atrodyti, jog įdomiame numeryje negali būti blogos literatūros, žvilgsnį sužeidžia iki skausmo pažįstamos Ugnės Ražinskaitės miniatiūros. Kadangi jos ir jos „draugių“ pilkųjų prozos bitelių, kaip jas apibūdinau praeitoje apžvalgoje, rašiniai savaitraštyje kartojasi nepakenčiamai dažnai ir būna (nepakenčiamai) panašūs į ankstesnius, esu nusprendęs laikytis taktikos tiesiog neminėti šių autorių publikacijų, kol kuri nors neparašys ko nors originalaus (kartais kuriai nors tai vis pavyksta), – šio patogaus požiūrio visai nieko neprarasdamas galėtų laikytis ir skaitytojas.

Tokiu atveju jam vertėtų išsyk pereiti prie Sauliaus Vasiliausko poezijos, publikuojamos 6-tajame savaitraščio puslapyje. Nesyk esu girdėjęs Saulių skaitanti garsiai, bet pirmąsyk patyriau tokį aiškų jausmą, jog tai kažkur jau girdėjau. Į klausimą, ar tai – mano galvoje užsilikusiu ankstesniųjų skaitymų aidas, ar sąskambiuose šelmiškai pasigirstas M. Nastaravičiaus balsas, tebūnie neatsakyta – kas nors kitas, žiūrėk, išgirs ten Domanto Razausko gitarą ar net pamatys šmėstelint A. Veiknio ševeliūrą. Kad ir kaip ten būtų, rėmai, kuriuose skleidžiasi Sauliaus poetystė – daugiau nei akivaizdūs. Kitas reikalas, kad eilėraščiai atrodo šiek tiek schemiški, išprotauti. Nelaikau to kažkokia didele blogybe, tik tiek, kad jie, taip sakykim, yra „banalios struktūros“, ir čia negelbsti šmaikštumas, būdingas kone kiekvieno eilėraščio siužetui: herojus bando užmušti uodą („Uodo medžioklė“), gauna į kaulus kavinėje („poetai yra geri žmonės“) ir t. t. Dar šiek tiek klausimų užduoda pro smagų šmaikštumą prasimušęs „dvasingumas“ – bet čia jau visos generacijos, ne tik Sauliaus problema (žvelgiant iš kitų pozicijų, tai galėtų būti privalumas).

Savaitraštyje „Nemunas“ (Nr. 36) – trys Reginos Jasukaitienės kūrinukai, kurių karkasą sudaro primityvios šabloninės psichologinės schemas. Novelė „Madonos veidas“ atskleidžia į avariją pakliuvusios ir baidykle tapusios merginos ryžtą gyventi – užuot žudžiusis, ji dailės studijoje mokosi piešti. Kitos novelės („Persikinė“) intriga mezgasi pasakotojos draugės jubiliejuje, kur nepažįstama viešnia persikinės spalvos apdarais pasigviešia jubiliatės vyrą. Įdomiausias tekstas – „Valkataujančios merginos grožis“, kuriame vaizduojamas pasakotojos susidūrimas su Dailės akademijoje studijuojančia mergina, kuri atvirai pareiškia valkataujanti (stereotipas!), ir nevaldomai kylas susižavėjimas...

Ką galėčiau tarti apie „Literatūroje ir mene“ publikuojamą Aleksandro Sako kūrinį, pasakojantį apie vaikystę tremtyje Sibire? Nesu didelis atsiminimų žanro mėgėjas ir

žinovas, todėl negaliu palyginti šio opuso su kitais panašios tematikos kūriniais, bet kaip skaitytojas perkrimtau jį su įdomumu (nors nieko labai originalaus autorius nepasako). Yra ryškių, rūstokų detalių – sakykim, pažadėjęs, jog kai ką parodys, pasakotojui berniukui jo bendraamžis prišlapina į burną... Yra rūščių užuominų apie tremties realybę: nusipenėjusias kiaules už lagerio, kur tėveliukas kartą vežęs lavonus... Kai kurios detalės, priešingai, skamba lyg iš nuotykių knygos – sakykim, vaikai niekada nebuvo prie kitos, už Tubos tekančios upės, nes tiki, kad lankoje tarp upių gyvena skraidančios gyvatės. (Klausimų sukėlė komentaras po tekstu, – jį pasirašo „Autorius“, – kuriame išreikštas nepasitenkinimas kalbos redaktoriumi ir nurodyta tekstą skaityti rasyk.lt, kur išspausdintas neva neišdarytas tekstas. Beje, aš esminio skirtumo tarp abiejų teksto variantų nepastebėjau, todėl taip ir likau nesupratęs – ar čia kažkas sufabrikavo autoriaus pasipiktinimą, ar jis pats ieško dingsties susikauti su klatingaisiais *kalbajobais*, tik ir siekiančiais „iškastruoti tekstą“ ir sunaikinti „individualų autoriaus stilių“?)

Paskaičius Liutauro Leščinsko poezijos, kuri publikuojama tame pačiame *literatūrmenyje*, apima nepaaiškinamas jaudulys ir užplūsta sentimentai, taip pat keliantys klausimą, kada šie tekstai parašyti (arba, – tiksliau, – kuriuo laiku gyvena jį parašęs autorius). Man čia viskas kvepia kokiais 1994-aisiais – „dvasingumas“ tarytum atkeliavęs iš Užupio *skvotų*, sąmojis – dabar jau būtų lėkštokas, o tada dar gal skambėjo visai naujai... „amžiną įtampą duok mirusiems viešpatie / ir amžinoji lemputė jiems tešviečia / ir amžinasis varikliukas jiems tesisuka / kaip dabar taip visados ir per amžius / du šimtai dvidešimt“. Tiesą kalbant, paskui supratau, kad tą mintį (apie laiką) pasufleruoja netgi pirmasis publikacijos eilėraštis „Balys Bukelis neša kryželį“ (plg. Leščinskas, Liutauras. *Neišlikę bukeliados fragmentai: Eilėraščiai*. – Vilnius: LRS leidykla, 1995.)

Jeigu jau pavyko prabilti apie sentimentus, tai čia būtinai reikia paminėti Lauryno Katkaus įvadinę esė „Šiaurės Atėnuose“, – literatūrinį laišką („Laiškas į Saremą“) estų (rašytojui?) Mikheliui, su kuriuo autorius susidūręs kažkokioje festivalyje ir intensyviai bendravęs (anot autoriaus, jiedu buvo „panirę į pašnekesių debesis“). Man šis tekstas padarė išpūdį, – tiesa, gali būti ir dėl to, kad tokio nuoširdaus kalbėjimo iš autoriaus, visuomet demonstrudavusio, kokie jam svarbūs jo literatūriniai reikalai, išgirsti nesitikėjau. Kad ir kaip ten būtų, parašyta lengvai, sklandžiai, įtikinamai – nėra ko net lyginti su išsėdėtu pastarojo šio autoriaus romano stiliumi, – todėl net jei paprastai praleidžiate pro akis didžiąją dalį nusiseilėjusios ir susifragmentavusios šiuolaikinės eseistikos (nemanau, kad tai blogas sprendimas), šio teksto rekomenduoju nepraleisti.

Apskritai, dedant šios savaitės „Šiaurės Atėnus“ į šalį, nuotaikos būtų niūrios, jeigu paskutinę akimirką nebūčiau aptikęs tarp straipsnių (beje, įdomi G. Kazlauskaitės recenzija L. Kreivytes „Sapfo skai(s)tykla“) ir recenzijų pasiklydusio Sergejaus Kanovičiaus teksto „Pavėluotas *in memoriam*“, skirto mirusiam klasiokui Robkei, kuris puikiai pataiko į sentimentų temą, ir taip pat yra sklandus, žaismingas, autoironiškas, paprastas. Visos šios savybės drauge lemia, jog tekstas, kuriame šiaip jau nieko ypatingo nevaizduojama, yra vienas įdomiausių ir paveikiausių visame numeryje. Įdomu tai, kad jis – kaip ir Lauryno Katkaus atveju, – turi mažai ką bendra su to autoriaus „rimtąja“ kūryba. Yra apie ką pamąstyti.

Beje, jau padėjus ar nusviedus laikraštį, jeigu jis nukrito nugarėle į viršų, iš tolo galima apžiūrėti rubrikoje „Šiaurės Katinai“ publikuojamą Tado Tomo tekstą „Kas ir kodėl yra poezija“, – bet, žinoma, jokių būdu nesiūlau jo skaityti. Tai manieringų pasvarstymų ir

jaunatviškų įsivaizdavimų kupinas raizgus tekstas, nenusipelnęs nė minutės jūsų laiko – ir, beje, nė kiek nejuokingas. Tiesiog klausimą „Kas ir kodėl yra poezija“ retsykiais verta išsikelti ir pabandyti į ją atsakyti profilaktiškai, – kad nesurambėtų smegenys.

Mėnraštis „Metai“ niekaip neišsikapsto iš seklumų ruožo – atostogos jau kadais baigės, o kokybiškesnių tekstų kaip nėra, taip nėra. Tiesa, dėmesio nusipelno vietoj išangos publikuojami trys Leonardo Gutausko proziški vaizdeliai (ranka buvo berašanti – paveikslai). Beje, tam tikra prasme tai ir yra paveikslai, o gal net nuotraukos, tarytum saugančios senojo Vilniaus atmosferą... Ši išpūdi sustiprina viename tekste („Halė“) aprašomos dvi senos lenkės iš Halės turgaus ir gyvenimo lenkmečiu detalės. Kito teksto („Skrybėlaitė su gaidžio plunksna“) herojė – „perkrypusioje lūšnoje Olandų gatvės žydapių pašonėje“ dienas leidusi senė. Dar kitas vaizdelis turi netgi šioki toki siužetą, tai tarytum trumpa novelė: Vito plūdei panirus, jo kolega netikėtai stveria užkibusį laimikį „ir, nespėjus Vitui net mirktelt, nusitraukęs kelnes, vienu taikliu, nedvejojančiu, stumiamu judesiu susikiša strepetį į angą tarp sėdmenų“, balsu traukdamas: *Do dupy jelca! Do dupy jelca!* Šio poelgio tikslas sukrečia: kas gi ims iš užpakalio ištrauktą žuvį?

Šie Gutausko vaizdeliai tikrai nėra šedevrai (ir niekas jų nekūrė kaip šedevrų), bet du Monikos Baltrušaitytės apsakymai šalia jų atrodo ganėtinai niauriai, – nors antrasis apsakymas („Invazija“), vaizduojantis talentingo psichoterapeuto Jono Giedraičio, kuris paralelinėje realybėje (kuri jam pačiam yra tokia pat tikra, kaip ir tikroji) yra vadas Tamsuolis, išgyvenimus, aptikus, kad jo pacientė, atėjusi pas jį kaip pas gydytoją, žino apie jo bėdas anapus, – yra netgi įdomus ir galėtų būti nuosaikiai pagirtas, jei jo negadintų klaidus, dirbtinai „literatūriškas“, be saiko vaizdingas stilius, sukuriantis infantilumo, kvailumo išpūdį. Šis išpūdis dar stipresnis skaitant apsakymą „Benzinas“, kurio veiksmas plėtojasi iš karto keliomis kryptimis, ir todėl kūrinys praranda stuburą, išsibarsto. Įdomu, kad šio apsakymo veiksmas vyksta kažkada po 2027-ųjų, pasaulyje pasibaigus kuro atsargoms, taigi autorei pavyksta paliesti ne tik žmogiškųjų santykių problemas (pvz., herojus ruošiasi dėl benzino nudobti bičiulį), bet ir ekologinę temą... (Beje, labai prajuokino faktas, kad veikėjo namų buvimo vieta nurodoma koordinatėmis – 54.6887341 ir 25.2563102; nepatingėjau patikrinti – tai namas Vilniuje, Liubarto ir Vytauto gatvių sankryžoje.)

Alfonso Bieliausko romano „Joana Smiltė“ ištraukos nepajėgiau įveikti visos – perskaitęs keliolika puslapių suvokiau, kad kur kas prasmingiau būtų tiesiog pasižiūrėti internete kokią pornografijos kanalą. Tačiau jei ką ypač žavi lytiškai susijaudinusių senukų veblenimas, kuris čia gana meistriškai perteiktas kaimišku sovietmečio inteligentų dialektu, – šis kūrinys yra tikras lobis. Joaną Smiltę Iškapaitę (Smiltė Iškapaitė – nes „rado kapinėse (...) sužvarbusią, atremtą į kapo kryžių, o nuogomis, it žarija įraudusiomis kojytėmis vos ne iki pliko dvišakumo įsiknisusią, o gal kieno įkastą, – į smiltis“), vos jai sueina keturiolika, pradeda dulkinti vaikų namų *dirikas*, vėliau (iš pradžių nesėkmingai – nestovi) darbuojasi jo posūnis narkomanas, paskui Smiltės užsimano ministras – tai perspektyvus ryšys, ir t. t. Kadangi teksto, kaip minėjau, neįstengiau įveikti (užjaučiu redaktorius!), negaliu ir daryti kokių nors išvadų, – bent formaliai (nes iš tikrųjų juk visiems viskas aišku). Kita vertus, kas pasakė, kad tas paprastų žmonių paprastas gyvenimas, kiekvieną dieną kunkuliuojąs kažkur visai netoli mūsų, neturi teisės būti pavaizduotas ir atskleistas literatūros kūrinyje? Tik tai, žinia, galėtų būti padaryta skoningiau.

Man sunkiau suprasti, kaip „Metuose“ atsidūrė Vytauto Norbuto (1939–1991) apsakymas „Gyvenimo preliudija“, kurio sukūrimo data nurodyta 1963 06 30–07 06.

Kūrinio karkasą sudaro jauno, perspektyvaus, savo genialumu įtikėjusio kompozitoriaus ginčas su kitais puotos dalyviais apie tai, kas menininkui svarbiausia ir kas yra genialumas. Tamsybių, mirties ir beprasmybės apologeto širdis suminkštėja, ir (numanomai) genialumas atsiskleidžia, tik patyrus žmogišką laimės jausmą, kai jis savo kambaryje išvysta Lorą, pabėgusią iš tėvų namų – pas ją. Tikėtina, kad turėčiau pasakyti apie šį kūrinį kelis gerus žodžius, nes savo laiku mūsų kraštuose jis būtų netgi atrodęs solidžiai – vis dėlto dabar, prieš akis turint tiek dabartinę lietuvių literatūrą, tiek sovietmečio klasiką, pervertinti jį sunku – per daug patetikos, klišių (tiksliau, visas kūrinys nukaltas iš vienos klišės), o ir tematika, kurią savo laiku iki soties galėjo eksploatuoti Herbačiauskas, 1963-iaisiais jau buvo klaikiai pasenusi...

Štai pradėjęs skaityti *šiais metais jaudievaizninokelintą* Vainiaus Bako poezijos publikaciją pirmiausia pagalvojau, kad ji ir vėl apie tai, kaip Vainius rašo tekstą. Pirmajame eilėraštyje („Teksto tvėrimas“) filologinė perspektyva suliejama su bibrine kūrėjo perspektyva, – gal ir išmoninga, tik nieko naujo, bent Vainiaus kūrybos kontekste. Kituose eilėraščiuose filologiniai įvaizdžiai neeksploatuojami, tačiau kūrėjo problematiką nesunkiai išvelgiame spekuliacijose Biblijos motyvais („Mokymasis vaikščiot“): „(...) Tėvą regėjau (...) / (...) nekantriai stebinti, kaip jo vienatinis sūnus / ima žengti pirmuosius žingsnius / link ešafoto“, o „Wille zur Macht“ (Friedricho Nietsche's kategorija) nepalieka abejonių, kad Vainius toliau atkakliai pasakoja savo grumtynių su tekstu istoriją, tarytum kiekvieną akimirką būtų pasirengęs tapti Norbuto apsakymo herojumi (jo parodija). Šiame rimtame kontekste autentiškai ir grakščiai skamba meilės eilėraštis „Ties tavo akių sietuva“, kurį, žinoma, galima pritempti prie visumos, išvelgiant jame siekinį, „kuris neturi dugno“, – (ir) prasmės, kūrybos siekinį, – tačiau, tiesą sakant, mintyse norisi išplėsti jį iš kvailių, išmąstytų kontekstų ir manyti, kad eilėraštis kalba apie tai, apie ką iš tikrųjų ir kalba – apie kūną, paradoksaliai tuo kūniškesnį, kuo dvasingesnę metaforą jam norima pripaišyti. Reziümė: tenka tai laikyti geriausia mėnraščio publikacija, nes prozos lankose, – patyrėme – niekas neauga, o kitos dvi poezijos publikacijos, kaip matysime, stokoja įtaigos ir/arba vientisumo.

Daivos Kairevičiūtės grafikos darbas

Tai ypač taikytina Dalios Bozytės, kurios publikaciją metų pradžioje esu netgi nuosaikiai gyręs, eilėraščiams. Sunku nematyti šios publikacijos, – beje, ir kiekvieno eilėraščio atskirai, – netolygumo: visai įdomūs, nors irgi dar labai šukuotini, eilėraščiai („Vizija“, taip pat tas, prasidedąs „Forma, kuri tolumoj..“ – pastarojo norėtus nurėžt visą trečią stulpelį) čia atsiduria greta primityvokų pliurpalų („Šulinys“, „Baimė“). Vis dėlto kai kas žodžių kaskadose nuskamba svaigiai beprotiškai, ir jeigu rastūsi valia, galinti suvaldyti beprasmiškai rėksmingus vaizdus taškančią galią iš to galėtų kažkas rasti: „Mes buvome neblaivūs ir padegėm padangę / su paukščiais ir lėktuvais ir aukso apvadais.“ Tik valios, – norėčiau tai pabrėžti, – čia reikėtų gana didelės, ir aš tikrai negaliu ryžtis spręsti, ar autorė jos tiek turi.

Kiek keblesnis yra Stasio Jonausko atvejis – keblesnis man, nes, tiesą sakant, esu skaitęs labai nedaug šio kūrybos, o ir toji knygelė („Spaliai“?), kurią kitados netyčia pagrobiau iš bibliotekos, poeto kūrybos kontekste, regis, buvo ekstraordinari. Ramūs, kuklūs chtoniško stebėtojo eilėraščiai tarytum stengiasi susilieti su aplinka, būti nepastebimi – ir tai jiems puikiai pavyksta. Ar tai yra gerai? Taip, tai būtų gerai, jei tas

atsiskyrėliškas tekstų kuklumas nebandytų gyvenimo patirčių schemizuoti iki nuvalkiotų įvaizdžių („Taip gyvenimas kalė vinis / Į be laiko nutilusį žmogų.“ – eilėraštis „Genys“), neužsiimtų šiek tiek įkyrėjusiomis prabėgančio laiko meditacijomis. Bet apskritai ši publikacija irgi puiki, ir puikus yra visą gamtišką Jonausko peizažą tarsi perrėžiantis metalo motyvas (sietinas su jaunyste, energija, veržlumu), kuris kontrastuoja su niūria nebūties chemija („Ir į žemę pareina po vieną / Mineralinė kaulų vėsa.“ – Eilėraštis „Langines mėnesiena uždaro“).

Pabaigoje kaip visad turiu atsiprašyti poetų ir prozininkų, kurių kūrybos nepavyko čia aptarti – jokių kitų priežasčių, išskyrus mano žioplumą ir išsiblaškimą nereikėtų ieškoti. Beje, kažkur buvau praganęs ir tik paskutinę akimirką radau savaitraščio „Nemunas“ spalio pabaigos numerį, kuriame yra Valdo Daškevičiaus ir Rasos Jaskelevičienės publikacijos, – pasistengsiu juos prisiminti kitoje apžvalgoje. Na, o vietoj finalinio reveranso tebūnie Albino Galinio, kurio publikacija buvo „Literatūroje ir mene“ (Nr. 36), ir kurią aš taip pat pražiopsojau, eilutės:

*vertingas tekstas –
ne tik domė, bet ir dorybė,
ne tik suvertas vingriai
žodžių vėrinys, bet ir
žiedynas, augantis
ant vieno stiebo –
maldavimas tiesos,
kai šėlas dangiškas
kutena sielą.*